

SAUNDERS v. ZDRUŽENO KRALJESTVO
(Eur. Court H.R., 17. 12. 1996, Reports 1996-VI)

Vlagatelj je postal leta 1981 direktor in vodja uprave javnega podjetja Guinness PLC. Guinness je v začetku leta 1986 tekmovala z drugim javnim podjetjem, Argyll Group PLC, za prevzem tretjega javnega podjetja, Distillers Company PLC. Guinness je ponudil delničarjem Distillersa tudi precejšnjo menjavo delnic in s tem poedino ceno, s katero so bile delnice Guinnessa in Argyll določene na borzi. Med samo ponudbo so delnice Guinnessa dramatično rastle, po objavi neuspešne ponudbe pa znatno padle.

Porast cene delnic Guinnessa med samo ponudbo je bil rezultat nezakonitega delovanja podpore delnicam. V to so bile vključene določene osebe - podporniki, ki so nakupovali delnice Guinnessa za doseg določene tržne cene. Podpornikom je bila obljubljena tajna garancija za možne izgube in v nekaterih primerih tudi visoke provizije za uspešno Guinnessovo ponudbo. Take garancije pa so nezakonite, saj niso bile razkrite trgu v skladu z Mestnim zakonom o prevzemih in združitvah [City Code on Take-overs and Mergers] in zato, ker so bile izplačane iz Guinnessovega lastnega denarja, kar krši 151. odstavek Zakona o gospodarskih družbah [Companies Act].

Konec leta 1986 so inšpektorji na podlagi dovoljenja Ministrstva za trgovino in industrijo [Secretary of State for Trade and Industry] začeli s preiskavo, policija pa je vstopila v preiskavo šele maja 1987. Vendar so bili potencialni obtoženci izločeni in večkrat zaslišani že s strani inšpektorjev, ki so prepise zaslišanj in dokumente potem izročili policiji. Pred sodiščem so bili obtoženi 27. 4. 1989.

V postopku voir dire [obrambni zagovor glede pravnih vprašanj brez prisotnosti porote] so obdolženi zahtevali izločitev nekaterih dokazov, ki so jih pridobili inšpektorji, saj naj bi bili pridobljeni v nasprotju s Zakonom o policiji in kazenskih dokazih [Police and Criminal Evidence Act], vendar je sodnik njihove zahteve zavrnil.

Vlagatelju je bilo sojeno še s tremi soobdolženci, samo sojenje pa je trajalo kar 90 dni. Vlagatelj, ki je bil obtožen tudi za priskrbo dokazov, se je zagovarjal z dejstvom, da ni ničesar vedel o dajanju garancij ali o zagotavljanju provizij za uspešno ponudbo in da o teh rečeh ni bil seznanjen. Tožilstvo pa se je sklicevalo predvsem na različnost izjav, ki jih je dal vlagatelj inšpektorjem in ki jih je podal na sodišču. 22. 8. 1990 je bil vlagatelj obsojen na pet let zapora zaradi tajnega dogovora, neresnične bilance in kraje.

16. 5. 1991 je prizivno sodišče vlagateljevi pritožbi ugodilo v eni točki in mu zmanjšalo zaporno kazen na dve leti in pol.

22. 12. 1994 se je Ministrstvo za notranje zadeve [Home Secretary] na zahtevo soobdolženih, ki so zatrjevali nerazkritje določenih dokumentov na sojenju, obrnilo na prizivno sodišče. Vlagatelj je trdil, da so poizvedovanja inšpektorjev avtomatično povzročila nepoštenost postopka in da so bili inšpektorji uporabljeni kot zbiralci dokazov za tožilstvo. Sodišče je te trditve zavrnilo, s tem pa so bile izčrpane vse možnosti.

Vlagatelj je 20. 7. 1988 podal vlogo na Komisijo, 7. 12. 1993 pa je bila proglašena za dopustno. Vlagatelj je trdil, da je bila pridobitev in uporaba prepisov kršitev 1. odstavka 6. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah. Dne 23. 2. 1996 je senat Evropskega sodišča odločil, da bo zaradi pravnega pomena zadevo predal v obravnavanje Velikemu senatu Evropskega sodišča za človekove pravice.]

I. Zatrjevane kršitve 1. odstavka 6. člena Konvencije

59. [...]

Privilegij zoper samoobtožbo

Prikazani dokazi pred Sodiščem

(a) Vlagatelj

60. Vlagatelj se je pritožil nad dejstvom, da so bile izjave, ki jih je podal inšpektorjem pod prisilo med njihovo preiskavo, sprejete kot dokaz zoper njega v kasnejšem kazenskem postopku.

Trdil je, da je s 1. odstavkom 6. člena zagotovljena pravica do poštenega sojenja, ki je brezpogojna in ki se jo je Sodišče zavedlo v sodbah Funke v. Francija in John Murray v. Združeno Kraljestvo, pravica posameznika, da ni prisiljen k prispevanju obremenilnih dokazov, ki bodo uporabljeni v postopku zoper njega. To načelo je tesno povezano s domnevo nedolžnosti, ki je izrecno zagotovljena z 2. odstavkom 6. člena. [...] Mora se enako nanašati na vse obdolžene, ne glede na naravo

obtožb zoper njih ali njihovo stopnjo izobrazbe in inteligence.

61. Dalje, vlagatelj je ugovarjal, da je bila uporaba prepisov v njegovem primeru še posebno nepoštena, saj je po besedah prizivnega sodišča „tvorila znaten del tožilčevega primera”. [...]

(b) Vlada

62. Vlada je poudarila, da lahko le samoobtožujoče izjave spadajo v privilegij zoper samoobtožbo. Kakorkoli, razbremenilni odgovori ali resnični odgovori, ki so združljivi ali bi služili za potrditev obrambe obdolženega, ne morejo biti označeni za samoobtožujoče. V svojem zagovoru nista ne vlagatelj ne Komisija označila kateregakoli vlagateljevega odgovora inšpektorjem za samoobtožujočega. Zatorej se iz privilegija zoper samoobtožbo ne more potegniti nadaljnja pravica ne biti soočen z dokazi, ki zahteva od obdolženega podati dokaze, ki jih ovržejo. [...] Druge zakonodaje [...]dovoljujejo prisilni zapis izjav med preiskavo gospodarskih in finančnih prevar in njihovo nadaljnjo uporabo v kazenskih postopkih. [...]

63. Po mnenju Vlade bi bilo iz sodbe Funke napačno izpeljati široko načelo, ki zadeva „pravico do molka”, saj sama narava te pravice v sodbi ni bila določena. Zatorej ne obstaja absolutno pravilo 6. člena, da vsaka izjava, ki je dosežena s prisilo, avtomatično privede do nepoštenega postopka. V tem pogledu je nujno potrebno upoštevati vsa dejstva primera, vključno s procesnimi varovalkami, ki so vključene v sam sistem. Na primer: v fazi inšpekcijske preiskave je bila nepravilnost preprečena z dejstvom, da so inšpektorji neodvisni in podvrženi sodnemu nadzoru in da je bila izpraševana oseba upravičena do pravnega zastopstva. [...]

64. Vlada je nadalje še poudarila, da obstaja medtem, ko interesi posameznika ne smejo biti spregledani, tudi javni interes v poštenost ravnanja podjetij in v učinkovito preganjanje vpletenih v gospodarske prevare. [...]

Dalje, ne sme biti tudi pozabljeno, da so osebe, ki jih zaslišujejo inšpektorji, sofisticirani poslovneži z dostopom do profesionalne pravne pomoči. [...]

(c) Komisija

65. Komisija meni, da privilegij zoper samoobtožbo tvori pomemben element v zaščiti posameznika pred pritiskom in nasiljem; je v tesni povezavi z načelom domneve nedolžnosti in da se mora enako nanašati na vse vrste obdolženih, vključno s tistimi, ki so obdolženi storitve zapletenih gospodarskih prevar. [...]

66. [...]

Ugotovitev Sodišča

67. [Sodišče najprej komentira vlagateljevo pritožbo glede uporabe izjav, ki so jih dobili inšpektorji med postopkom zoper njega. Pri tem se Sodišče sklicuje na primer Fayed v. Združeno Kraljestvo (21. 9. 1994, Series A no. 294-B), kjer je odločilo, da je delovanje inšpektorjev v skladu z Zakonom o družbah primarno poizvedovalno in ne razsodniško, ne v formi in ne v substanci. Njihov namen je preveriti in zabeležiti dejstva, ki so lahko kasneje uporabljena kot temelj za delovanje pristojnih oblasti - tožilstva, regulative, disciplinske ali celo zakonodajne.]

68. Sodišče se spominja, čeprav ni točno omenjeno v 6. členu Konvencije, da sta pravica do molka in privilegij zoper samoobtožbo [right not to incriminate oneself] splošno uveljavljena mednarodna standarda, ki ležita v osrčju ideje poštenega postopka v smislu 6. člena. Njun namen je, med drugim, v zavarovanju obdolženega pred oblastveno neprimerno prisilo in s tem prispevata k izogitvi neuspehu pravice in k izpolnitvi ciljev 6. člena (glej sodbi John Murray in Funke). Še posebno privilegij zoper samoobtožbo predpostavlja, da v kazenskem primeru tožilstvo dobi primer proti obdolženemu brez zatekanja k pridobitvi dokazov z metodami prisile in nasilja, kljub nasprotovanju volje obdolženega. V tem pogledu je privilegij tesno povezan z domnevo nedolžnosti, vsebovani v 2. odstavku 6. člena.

69. Privilegij zoper samoobtožbo primarno zadeva možnost molka obdolžene osebe, s spoštovanjem njene volje. Kot je običajno razumljen v pravnih sistemih držav podpisnic Konvencije in tudi drugje, se ne razširja na uporabo materiala v kazenskih postopkih, ki se ga lahko pridobi od obdolženega skozi uporabo prisilne moči, ampak ki ima neodvisen obstoj od volje osumljenega kot so, med drugim, listine pridobljene v skladu z odredbo, sapa, kri in vzorci urina ter telesnega tkiva za namene DNK [DNA] preiskav.

V pričujočem primeru je Sodišče poklicano, da odloči ali je tožilčeva uporaba izjav, ki so jih od vlagatelja pridobili inšpektorji, dosegla neopravičljivo kršitev pravice. To vprašanje mora Sodišče

pretresti v luči vseh okoliščin primera. Še posebej mora biti ugotovljeno, ali je bil vlagatelj podvržen prisili za pridobitev dokazov in ali je uporaba posledičnega pričevanja na njegovem sojenju prekršila osnovno načelo poštenega postopka, ki je vsebovan v 1. odstavku 6. člena, kjer je privilegij zoper samoobtožbo tvorni element.

70. [Sodišče ponavlja trditve Vlade, ki jih je ta podala v svojem zagovoru. V primeru, da vlagatelj ne bi odgovoril na postavljena vprašanja, bi to lahko pomenilo razžalitev sodišča in možnost denarne ali celo zaporne kazni. Vlada je tudi poudarila, da izjave vlagatelja niso bile samoobtožujoče narave.]

71. Sodišče ne more sprejeti trditve Vlade glede te točke [glej zadnjo poved prejšnjega odstavka], saj so bili nekateri vlagateljevi odgovori dejansko obtožujoče narave, v pomenu, da so vsebovali dostop do informacij, ki težijo k obtožbi. V vsakem primeru, zavedajoč se pojma poštenosti 6. člena, ne more biti privilegij zoper samoobtožbo razumno zapečaten v izjavah, s katerimi se priznava kaznivo dejanje ali v obtožujočih pripombah. Izjave, ki so pridobljene s prisilo in površinsko izgledajo kot neobtožujoče - tako kot razbremenjujoče pripombe ali zgolj informacije o dejanskih vprašanjih - se lahko kasneje v kazenskem postopku razvijejo v podporo obtožnega primera, na primer za nasprotovanje ali vzbujanje dvoma v izjave obdolženega, v njegove dokaze ali za kakršnokoli drugačno spodkopavanje njegove verodostojnosti. Takšne izjave so lahko še posebno škodljive, kjer mora biti verodostojnost obdolženega ocenjena s strani porote. Bistveno v tem pomenu je, da so dokazi, pridobljeni pod prisilo, ustvarjeni med potekom kazenskega sojenja.

72. V tem pogledu Sodišče zapaža, da je tožilec več kot tri dni poroti bral del prepisa, ki vsebuje vlagateljeve odgovore [inšpektorjem], čeprav je vlagatelj temu ugovarjal. Dejstvo tako obsežne uporabe teh zaslišanj močno nakazuje na to, da je tožilstvo verjelo, da bo branje prepisov podprlo njihovo zadevo z dokazanjem vlagateljeve nepoštenosti. [Tako razlago Sodišče nato podpira s pripombami sodnika v postopku voir dire, v katerem je vlagateljeve izjave označil kot primerne „priznanju“ za potrebe Zakona o policiji in kazenskih dokazih. Podobno je tudi Prizivno sodišče smatralo zaslišanja kot „pomemben del“ obtožbe proti vlagatelju.]

Zaključek, dokazi, ki so Sodišču na razpolago, podpirajo ugotovitev, da so bili prepisi vlagateljevih odgovorov, ali neposredno samoobtožujoči ali ne, med potekom postopka uporabljeni na način, ki je skušal doseči obtožbo vlagatelja.

73. Tako vlagatelj kot Komisija sta trdila, da je priznanje, vsebovano v zaslišanjih, povzročalo dodaten pritisk na vlagatelja, da naj priča, kot pa na uveljavljanje pravice do molka. Kakorkoli, v pogledu Vlade se je vlagatelj sam odločil za podajanje dokazov zaradi škodljivega vpliva glavne priče tožilstva

Čeprav ne more biti spregledano, da je eden od razlogov za vpliv na to odločitev [da je vlagatelj pričal] tožilčeva znatna uporaba zaslišanj, Sodišče vidi kot nepotrebno špekulacijo o razlogih za vlagateljevo podajanje dokazov na sojenju.

74. Ravno tako Sodišče vidi kot nepotrebno, glede na zgornjo ugotovitev kot tudi glede na uporabo zaslišanj med sojenjem, da odloči ali je privilegij zoper samoobtožbo absoluten ali pa se lahko kršitve v določenih primerih opravičijo.

Sodišče ne sprejema argumenta Vlade, da zapletenost korporacijske prevare, odločilen javni interes v preiskavi take prevare in kaznovanje tako odgovornih lahko opravičijo tako izrazit odklon od temeljnega načela poštenega postopka, kot se je zgodil v pričujočem primeru. Tako kot Komisija tudi Sodišče meni, da se temeljna zahteva poštenosti, vsebovana v 6. členu, vključno s privilegijem zoper samoobtožbo, nanaša na kazenske postopke ne glede na vrste kaznivih dejanj in brez razlikovanja med najenostavnejšimi in najzahtevnejšimi. Ni se možno sklicevati na javni interes, da opraviči uporaba odgovorov, ki so bili pridobljeni s prisilo v ne-sodni preiskavi in so bili uporabljeni za obtožbo med sodnim postopkom. V tem pogledu je pomembno tudi, da glede na veljavno zakonodajo, izjave pridobljene pod prisilo s strani Urada za težke goljufije [Serious Fraud Office] ne morejo biti uporabljene kot dokaz v kasnejšem sojenju zoper prizadeto osebo. [...]

75. Iz zgornje analize in iz dejstva, da 434. odstavek Zakona o gospodarskih družbah odobrava naknadno uporabo izjav, pridobljenih s strani inšpektorjev, v kasnejšem kazenskem postopku, sledi, da različne procesne varovalke, na katere se je sklicevala zadevna Vlada (glej odstavek 63 zgoraj), v pričujočem primeru ne morejo zagotoviti obrambe, saj niso delovale, da bi preprečile uporabo izjav v kasnejšem kazenskem postopku.

76. Zatorej je v pričujočem primeru prišlo do kršitve privilegija zoper samoobtožbo.

B. Zatrjevana zloraba oblasti tožilstva

77. [Vlagatelj se je pritožil tudi nad tem, da je tožilstvo namenoma zavlačevalo s policijsko preiskavo in s tem omogočalo inšpektorjem zbiranje dokazov z njihovimi posebnimi pooblastili.]

78.-79. [...]

80. V luči prej odkrite kršitve privilegija zoper samoobtožbo Sodišče meni, da je preizkus teh vlagateljevih trditev nepotreben. [...]

C. Zaključek

81. Vlagatelj je bil zaradi kršitve 1. odstavka 6. člena prikrajšan za poštenost postopka.

Pritrdilno ločeno mnenje sodnika Walsha.

[...] Sojenje vlagatelju se mora smatrati kot nasprotovanje 1. odstavku 6. člena Konvencije, saj je bilo nepošteno v tem, da so bili dokazi, na podlagi katerih je bil obsojen, pridobljeni s samoobtožbo vlagatelja in ta samoobtožba ni bila rezultat njegove svobodne volje. Sodišče pa meni, da je temeljna pravica obdolžene osebe neprisiljenost v obtožbo samega sebe. Osebe so vedno proste za obtožbo samih sebe, vendar morajo s tem izvrševati lastno voljo, kar pa je bistveno drugače od osebe, ki je v kazenskem primeru prisiljena biti priča zoper sebe. Postopek, v katerem je vlagatelj prišel do take situacije, je bil izvrševanje posebnih pooblastil [...] inšpektorjev, ki so po besedah angleškega sodišča opravljali z zakonom dano preiskovalno oblast, kar se razlikuje od izvrševanja sodne oblasti. Pomembno se je zavedati, da ta primer ne zadeva le dokaznega pravila, ampak se ukvarja z obstojem temeljne pravice proti samoobtožbi, ki jo je to Sodišče priznalo kot temeljno pravico. Ta privilegij zoper samoobtožbo je verjetno najbolj poznan tistim, ki sledijo in študirajo pravoznanstvo Združenih držav, kot eden od najbolj znanih in razpravljanih jamstev osebne svobode v Listini pravic Ustave Združenih držav [Bill of Rights of the United States Constitution] in je ena od pravic, vsebovanih v Petem amandmaju Ustave Združenih držav. Pravica zoper prisilno samoobtožbo ni le pravica zavrniti pričanje na sodišču, ampak se mora nanašati na telesa, ki so z zakonom pooblaščen, da imajo preiskovalno oblast; in pravica zavrniti odgovor na vprašanje, ki lahko začne obtožujočo preiskavo. Izvor tega privilegija se nahaja v trinajstem stoletju v angleškem občem pravu [common law], ko so angleška cerkvena sodišča začela opravljati tako imenovano „prisego ex officio“ za osumljene krivoverce. Praksa, ki je vsebovala spraševanje osumljenih, ki so prisegli govoriti resnico, je bila za tiste čase kar revolucionarna, saj je nadomestila metodo določanja krivde s postopkom znanim kot sojenje z božjo sodbo [trial by ordeal] in prisego očiščenja [oath of compurgation]. [...] V Angliji je v šestnajstem in sedemnajstem stoletju prisego „ex officio“ uporabljalo celo sodišče Zvezdne komore [Court of Star Chamber] za razkrinkanje kritikov Kralja. Nasprotovanje prisegi je postalo tako razširjeno, da se je postopoma v občem pravu pojavila doktrina, po kateri je imel človek privilegij zavrniti pričanje zoper samega sebe, ne le v nekaterih postopkih, ampak skozi evolucijo običajnega prava kot načelo, ki se odobri v vseh kazenskih postopkih. Načelo je bilo, da „človek ne sme biti zavedeno orodje za lastno obsodbo.“ V ameriških kolonijah je bil privilegij prevzet s posebno vneto, saj so kolonialni guvernerji zlorabljali zasliševanja in pred ameriško osamosvojitveno vojno je bil privilegij sprejet v Ustavah oziroma Listini pravic sedmih držav. [...] Privilegij zoper obvezno samoobtožbo je bil na voljo priči pri splošni preiskavi izvršilne ali zakonodajne komisije, saj je deloval kot zelo uporabna zavora nevezane oblasti takih teles. Ravno tako je zagotavljal, da poštenost postopka ne bo preprečena z uporabo preiskovalnih teles namesto s sojenjem na sodišču. Kot učinek; kategorije vladnih preiskav, v katerih igra ta privilegij zelo pomembno vlogo, so tiste, kjer so splošne preiskave izvršilnih oblasti ali podobnih teles in izpraševanje osumljenega s strani policije ali državnih organov, pred samim kazenskim postopkom. V kolikor so bili preiskovanci prizadeti pa je bilo že zelo zgodaj spoznano, da bo privilegij zoper samoobtožbo neuporaben ali nemočen, če bo človek lahko prisiljen vse povedati oblastem pred samim sojenjem. V mojem pogledu seže privilegiran izogib samoobtožbi dlje kot odgovori, ki sami po sebi podpirajo obsodbo. Zato je potrebno dosledno vključiti vse odgovore, ki bi oskrbeli vez v verigi dokazov za privedbo do obsodbe. [...]

Pritrdilno ločeno mnenje sodnika De Meyerja.

Kljub strinjanju z odločitvijo v tej sodbi imam resne pridržke glede razlogov Sodišča v 67. odstavku, glede katerih se zdi, da izveden postopek inšpektorjev v skladu z Zakonom o gospodarskih družbah lahko ločimo od tistega, ki vsebuje „določnost kazenske obtožbe.“

V 434. členu Zakona je točno določeno, da je „odgovor osebe na postavljeno vprašanje, ki izvira iz oblasti uporabljanja tega člena, lahko uporabljen kot dokaz zoper njega.“ Iz tega je jasno razvidno, da za obtožne namene ni ne dejanske ne praktične razlike med tako pridobljenimi podatki s strani inšpektorjev in podatki pridobljenimi od policije ali sodstva v teku kazenskega postopka *stricto sensu*. V sestavi Zakona je vsaka kategorija teh podatkov del dokazov, ki so lahko upoštevan v določitvi kazenske obtožbe, potemtakem je „administrativna“ ali „uvodna preiskava“ izvršena s strani inšpektorjev, dejansko del kazenskega postopka.

Zaradi tega se morata pravica do molka in privilegij zoper samoobtožbo nanašati tudi na to predhodno preiskavo.